

Ladik Katalin

Szerkesztő

(Részletek a Folyékony tükör című regényből)

Cloud, a Felhő

Műalkotássá változtattam három nőt.

Megteremtettem őket, habár soha nem lehetek biztos: netán nem fordulnak-e majd önmaguk és egymás ellen vagy ellenem. Elvégre a műalkotásokban kell hogy legyen valami veszélyes. Meglehet, az emberi testben és az időben való létezésük kockázatos, mert abban a legjobb és a legrosszabb dolog egyaránt megtörténhet, hiszen halandó testük nélkül nem állna módjukban többé vétkezni, gonoszat cselekedni, de megtérni sem. Hogy valóban így van-e, figyelemmel kísérem mindhárom teremtményem, a Művésznő, a Szerkesztő, valamint az Üvegező testi és virtuális életútját.

Szerkesztő

Crrriii! Crrriii! Crrriii! Crrriii! Crrriii! Crrriii! Crrriii! Crrriii! Crrriii! Crrriii!

– Kérem, segítsen! – vinnyogott kintről egy női hang. Megdöbentem, mert a halottnak hitt Művésznő hangjára emlékeztetett az a hang, amely az ajtón kívül a segítsen, segítsen szavakat nyöszörögte. Kinyitottam az ajtót, az ismeretlennek tűnő nő pedig szinte beesett rajta és belezuhant a karjaimba. Alig tudtam lábon tartani, majd elvezetni a legközelebbi székhez, hogy leültessem. Egy nagy válltáska volt nála, és hozott magával egy bőröndöt is, amit az ajtónál letett. Nekem is remegtek a térdeim az izgalomtól. Miután mindketten leültünk, sokáig néztük egymást, nem szólaltunk meg. Ő úgy nézett rám, mintha most látna először. Szemügyre vett, kissé csodálkozott, mintha összetévesztett volna valakivel. Az ő zavara is láthatóan egyre növekedett, akárcsak az enyém.

Én is némileg másképpen emlékeztem az ő külsejére. A haja vált most számomra különösen feltűnővé. Már nem sima és hosszú fekete, mint egykor, hanem élénkvrös. Nem tudtam megállapítani, hogy

a színét változtatta-e meg a hajának, vagy parókát visel. És még valami furcsaságot találtam rajta: a fekete keretes szemüveget, melynek enyhén sötétített lencséi voltak.

– Micsoda meglepetés... Valóban maga az, Művésznő... Hogyan talált meg? Ki adta meg a mostani címemet? Hiszen már nem a belvárosban lakom a férjemnél. Most is csak átutazóban van... mint mindig? – kérdezgettem szinte dadogva. Elfelejtettem, magázódunk-e vagy tegeződünk. Úgy tűnt, ő sem emlékezett erre, ezért inkább magáztam. Szaggatottan felsóhajtott, és szinte hálásan pillantott rám.

– Eltalálta. Igen, átutazóban vagyok. – Alig titkolt szomorúságot éreztem hangjában.

– Akkor bizonyára fáradt. Kávét vagy teát készítek? Esetleg valami szíverősítőt? – kérdeztem, hogy feloldjam feszültségünket.

– Teát kérek, rummal – válaszolta csendesesen.

Amíg a teát készítettem a konyhában, nem tudhattam, időközben mi történt a Művésznővel, mert amikor visszaértem a szobába, a félbehagyott varrásom fölött, a varrógép fölé hajolva találtam. Megbabonázva, dermedten bámulta a gépet, arca még sápadtabb volt, mint érkezésekor.

– Mondja, milyen gép ez? – kérdezte izgatottan.

– Hogyhogy milyen? Láthatja: asztali varrógép, hordozható, vilányhajtású. Lent van egy lábpedál, azzal lehet szabályozni a gyorsaságot. Nem emlékszem pontosan, milyen gyártmányú, a szomszéd-asszonyomtól vásároltam, aki még az anyjától örökölte. Azt hiszem, Singer licenc alapján orosz gyártmányú, mert iszonyúan nagy súlya van, alig bírom felemelni.

Én is a gép fölé hajoltam, kíváncsi voltam, mit bámul rajta olyan kitartóan.

– Ugye nem szándékosan tette ezt elém? – kérdezte gyanakvóan.

– Nagyon nagy bajban vagyok – suttogetta –, de most nem szeretnék erről beszélni. – Jelentőségteljesen írok, de egy felkérésre megígértem, hogy prózában emlékezem meg anyámról és hozzá fűződő kapcsolatomról. Mivel nincs prózaírói gyakorlatom, most magához mint szerkesztőnőhöz fordulnék tanácsért – fejezte be, és várakozóan nézett rám.

Egy ideig szótlánul találgattam, vajon hova szándékozik kilyukadni. Nem hiszem, hogy csupán ezért bukkant fel ilyen hirtelen és tört rám kétségbeesetten. Valami más célja lehetett, és ez a tanácskérés csak ürügy, hogy csapdába ejtsen. Óvatosnak kellett lennem.

– Miért vállalta el a felkérést, ha nem tudja teljesíteni? – tettem fel a kézenfekvő kérdést.

– Először elutasítottam, de aztán meggondoltam magam, mert úgy éreztem, ez a felkérés a sors adta utolsó lehetőség, hogy adózzak szüleim emlékének. Szégyellem, de anyámról, apámról, nagyszüleimről csupán töredékes emlékeim maradtak. Kerek történeteim nincsenek róluk, csupán villanásnyi események, ennek ellenére erős érzelmek kötnek hozzájuk – és az álmaim.

– Ha a prózáírás gondot okoz magának, attól félek, abban nem tudok segíteni, hiszen én csupán versrovatszerkesztő voltam régen egy irodalmi hetilapnál. Mára már csak tengődő, munkanélküli, időszódó nő vagyok. Prózáírásban nem tudnék tanácsot adni.

A Művésznő kezében csörömpölni kezdett a teáscsésze és a csészealj. Lehajtott fejjel, remegő hangon folytatta:

– Családomban, nagyanyáimig felmenően, a Singer varrógépnek kitüntetett tisztelet jutott, akár a kecskének, a szegény ember tehenének. Környezetemben a lányok legjelentősebb hozományának a lábbal hajtott varrógép számított. Sokszor láttam anyámat nagyanyám varrógépe fölött görnyedni, amint ruháinkat, ágyneműinket varrja, javítgatja. Később én is azon tanultam varrni.

Csak annyira emelte fel a fejét, hogy megigya a teáját, aztán nyugodtabb hangon folytatta:

– Anyám, leánykori nevén Tápai Margit, fiatal lány volt 1929-ben, amikor a Singer tanfolyam női résztvevőiről csoportkép készült. Sokszor elnéztem ezt a szerény, diszkrét mosolyú, talán inkább egy eljövendő fájdalmas sorsot sejtető, titokzatos, nemes arcú lányt. Ő akkor még nem tudta, de talán megsejthette – miképpen én is, évtizedekkel később –, mit mormol a jövőmondó Singer masina. Az a tizenöt éves lány a képen már akkor, azon a varrótanfolyamon felkészült, ha ugyan fel lehet készülni, az élete végéig tartó küzdelmes, testi-lelki szenvedéssel teli életre és a magányos, korai halálra.

Kivettem a Művésznő kezéből a teáscsészét. Rám sem nézve beszélt tovább:

– Hamvas Béla írja, hogy az isteni lelkek a titánokat legyőzték, és a föld alatt megkötözték. Lenyomták őket a sötétbe. Ma azt mondanánk, a tudattalanba. És mindannyian hordunk magunkban ilyen megláncolt óriást, a tudat alá kényszerített és fogságra vetett titánt. Én varrógépnek ismertem meg. Ő toporzékol és liheg bennem, átkozódik és bilincseit rázza. Jakob Böhme mondja a *Morgenröte*ben, hogy

a természet születése nem történt simán és szelíden, nem is volt szent és nem is tiszta, mint hinnénk. A természetben állandóan zöldell az Isten haragja, mint a pokoli tűz. Az új fajhoz csak az tartozhat, aki alászállt a sötétség Hatalmai közé, de megerősödve és teljes tudattal a világosságba visszatért, aki a primitívet önmagában fölemelte és megnemesítette. Szerintem a tizenöt éves Tápai Margitnak ezeket duruzsolta a Singer varrógép azon tanfolyamon. Azt viszont nem gyaníthatta, mit hagy örökül mindebből a majdan megszületendő gyermekeire: Erzsébetre, Rozáliára, Katalinra és Ferencre.

Újra töltöttem neki a teából, de most sokkal több rumot tettem bele, mint először. Lélekben még mindig távol, gépiesen kortyolgatni kezdte a teát, majd folytatta:

– Én is tizenöt éves lehettem, amikor beiratkoztam egy szabás-varrás tanfolyamra. Nagymamám varrógépét én örököltem. Amikor megjelent második verseskötetem, az *Elindultak a kis piros buldózerek* 1971-ben, annak tiszteletdíjából egy régi típusú, de már villanyhajtású Singer varrógépet vásároltam Münchenben. A nagymamámét pedig egy ősrégi írógéppel házasítottam össze: így született meg a kentaur írógép-varrógép. Ez a kentaur-szerkezet ihletett meg többek között a szabásmintákat felhasználó kép- és hangkölteményeim megalkotására. 1976-ban Belgrádban *Ljubavi, Singer (Szerelmem, Singer)* címmel performanszt adtam elő, és szabásmintakollázsokat állítottam ki, melyeket zenei partitúráként használtam, és hangkölteményként adtam elő az Egyetemista Kultúrközpontban. Ez a kentaur írógép-varrógép jelentős szerepet kapott a rólam készült portréfilmben, amelyet az újvidéki televízió készített 1988-ban – fejezte be.

Hogyan képes ilyen állapotban pontos adatokkal, szakmai ön-életrajzot produkálni, morfondíroztam magamban. Bizonyára nem először mondja el, rutinból tudja, mint egy szerepet. Mintha megérezte volna, hogy mit gondolok, rám nézett:

– Nem untatom? Köszönöm, nagyon jólesik a tea. Kérhetek még?

Elindultam a konyhába, hogy újabb adagot készítsek. Utánam jött és tovább beszélt:

– Azóta beszereztem egy ugyanolyan, lábbal hajtható, régi Singer varrógépet, mint amilyen a nagymamámé volt. Még mindig működőképes. Olyan, mintha élne. Ritkán varrok rajta. Jó, hogy velem van. Figyel rám. Emlékeztet, honnan jöttem. Hogy hova tartok, jó irányba haladok-e, ezt szeretném megtudni tőle. Néha oda ülök elé, figyelemmel hallgatom lélegzetét, nyöszörgését, hátha számomra is tartogat

és elárul valami tudást, akárcsak a csoportképen látható fiatal lánynak, Tápai Margitnak, aki az anyám.

– Láthatom azt a fényképet, itt van magánál? – kérdeztem.

– Igen, magammal hoztam ezt is és még sok mást is – válaszolt. Az egész bőrönd tartalmát itt hagyom magánál ugyanúgy, mint valamikor régen, mikor Marseille-be utaztam.

...

Crrriiii! Crrriiii! Crrriiii! Crrriiii! Crrriiii! Crrriiii! Crrriiii! Crrriiii! Crrriiii! Crrriiii!

Az ajtócsengő szaggatott és éles hangja annyira megriasztott, hogy kezemből kiesett és apró szilánkokra tört a kristály borospohár. Nemcsak a kézcsuklóm fáj és reszket a kezem, a lábam is megváltozott az utóbbi időben: súlyosnak érzem, mintha sárból volna gyúrva, és kékes visszerek kanyarognak ennek az idegennek tűnő végtagnak agyagszínű bőrfelülete alatt. Nehézkesen feltápászkodtam a heverőről és ajtót nyitottam.

– Elnézést kérek a késésért – szabadkozott egy nő az ajtónál –, de itt, Budapesten, még mindig nehezen tájékozodom – hadarta, levegő után kapkodva. Önkéntelenül beengedtem. Némi habozás után levetette a sáros hótól latyakos cipőjét.

Ha nem tudtam volna előre, hogy most kell érkeznie az Űvegezónőnek, nem ismertem volna meg, annyira megváltozott. Az ő arcán is meglepetés volt, mikor meglátott engem. Hát, igen... én is megváltoztam. Elvettem tőle bőröndjét, beljebb tessékeltem. Leült velem szembe a késő délutáni ellenfényben, háttal az ablaknak. Borral kínáltam, de csak vizet kért. Sokáig hallgattunk. Nézegettük egymást. Ziháló lélegzése és nyugtalan lelke között van-e összefüggés, kérdeztem magamban. – Ami neked megfoghatatlan lélek, nekem sűrű fal – hallottam gondolatait. Meglepődtem az utóbbi időben tapasztalt gondolatolvasói képességemen, és tovább hallgattam belső monológját: – Megfoghatod-e a levegőt? Bizony, mondom, meg. Csak amit hordoz, azt nem. Megiszod a bort, és érzed a mámort. Megfoghatod-e a mámort? A lélek a bor. Ő hordozza a mámort.

Miután megnyugodott a légzése, megszólalt:

– Hát, igen, megváltoztam. Miként Ön is, kedves Szerkesztőnö névrokonom.

– Ennyire lerí rólam? – kérdeztem kellemetlenül meglepődve.

– Majd, ha kedve tartja, elmondja, mi történt magával, mióta nem találkoztunk – nyugtatott meg.

Valóban, nem volt kedvem most beszámolni az elmúlt évek történéseiről. Inkább megkérdeztem, mi járatban van, milyen esemény hatására látogatott meg olyan sok év után.

– Én most a Helyettesítő Asszony vagyok – mondta. – Egy idő óta én helyettesítem névrokonunkat, a Művésznőt. Tegnap Visegrádon tartottam egy előadói estét, tavaly pedig Szigligeten. Készültek fényképek mindkét előadásról, és mindegyik csak egyszer adható elő – közölte velem tárgyilagosan.

Emlékszem, a Zebegényben tartott szerepléséről olvastam régen egy újságban, és a cikk szerzője nevezte el akkor találóan *Helyettesítő asszonynak* az Üvegezőnőt még a kilencvenes években, a jugoszláviai háború idején. Hogyan képes a helyettesítésre?

– Mint Ön is tudja, az évtizedek során sok írásos dokumentumot, fényképet és hanganyagot gyűjtöttem össze a Művésznőről – mondta, mintha kitalálta volna gondolatomat. – Bármennyire is megkeserítette életemet Újvidéken az ő jelenléte, meglepő módon mégis elveszettnek éreztem magam nélküle, amikor a háború kitörésekor hirtelen nyoma veszett. Ezért szántam el magam, hogy titokban helyettesítsem. Nemrégén itt, Budapesten, a Petőfi Irodalmi Múzeumban is helyettesítettem a Művésznőt.

Ez a hihetetlennek tűnő esemény hogyan kerülhette el a figyelmet, tépelődtem magamban.

– Nagyon örülnék, ha elmesélné, hogyan helyettesítette a Művésznőt – kérleltem. Nem lepődött meg kérésemen, sőt, mintha már felkészülten várta volna, hogy beszámoljon erről az eseményről.

Időközben beesteledett, és homály-batyuk tornyosultak a szoba zugaiban, valamint köztem és az Üvegezőnő között. Arca homályrongyoktól lett foltos, és idősebbnek látszott, mint amikor megérkezett. Az ablak melletti íróasztalon csak a laptop képernyője vibrált, és mintha időnkénti felvillanásaival fel akarta volna szaggatni az ablakon át az égből ránk telepedő sötét pokrócot. Nemsokára megszólalt vendégem:

– Budapest belvárosában, a gyönyörű Károlyi-palota első emeleti, bordó színű és aranyozott mintás falú tükrös terme közepén, a pazar csillár alatt, fekete csipkeruhában és estélyi frizurával a villanyhajtású Singer varrógépnél ülve, elmélyülten varrok és mintákat

hímzek színes vászondarabokra. Ekkor belép a terembe egy középkorú, nyurga férfi, őszülő, vörösés hosszú haját copfba fonva, gurulós bőröndöt maga után húzva láthatóan meghökken, amikor a Művésznő helyett engem talál a pódiumom. Bátorítóan nézek rá, ő pedig tanácstalanságát leplezve bőröndjén matat, majd elhatározza, hogy nem csinál botrányt, és leül a pódiumon levő kis asztalhoz. Pontosan erre számítottam. Elővesz egy újságot, egy kis idő múlva a cégkereső telefonkönyvet, az *Arany Oldalakat* lapozgatja. „Nem a szavak embere vagyok” – harsogja kitartóan, de a szavai egyre inkább összezavarodnak. Én egyre nagyobb önbizalommal és vidáman hímzem, lyuggatom a lila, sárga és fekete vászondarabokat, miközben madarakat eregetek ki a torkomból. Eközben a rózsaszínű vászondarabból egy kis tarisnyát készítettem. A férfi odajön hozzám, megkínál a kilyuggatott sajtjal. Elfogadom a sajtot, majd felállok, és beteszem a sajtot a tarisnyába, melyre egy stilizált, rombusz alakú, csinos pinát hímeztem. Egy pillanatig elgondolkozva állunk egymás mellett. Aztán a fal mellől felveszem a kézi villanyfűrógépet. Odamegyek a férfi asztalához, és lyukakat fúrok a telefonkönyvbe. Amíg én fúrok, a férfi a jegyzeteiből felolvas egy szöveget, majd elégedetten nézi, mit művelek. Kezében kecses, női legyező, azzal legyezi magát. Aztán átveszi tőlem a fűrógépet, folytatja a fúrást, én pedig felmutatom neki a többi színes, hímzett vászonpartitúrát, és sorban leénekelem azokat. Amikor a férfi végzett az *Arany Oldalak* fűrásával, kis, fallikus alakú elem-lámpájával bevilágít a lyukakba, közben elénekeljük a kilyuggatott telefonkönyvet. Én is előveszem a zseblámpámat, mélyen besüllyesztem a számba. Ő is szájába teszi az övét. Bevilágítunk a tudatalattinkba. A két magányos zseblámpa titkolt, elhallgatott zugokba világít. Fénnyel a szánkban, befelé üvöltünk.

Gondolataimban annyira elkalandoztam, hogy csak az Üvegezőnő kezéből kiesett pohár csörömpölésére lettem figyelmes. A vizet már kiitta belőle, így csak az üvegszilánkokat kellett összesöpörnöm. Hoztam neki másik poharat, töltöttem mindkettőnknek a vörösborból, majd legyőzve zavarát az eltört pohár miatt, megszólalt:

– Az igazi jó és életet adó víz az édesvíz, míg a sós tengervíz ellenége az embernek – folytatta már kevesebb meggyőződéssel. – Talán azért gondolom ezt, mert egész életemben a Duna folyó közvetlen közelében éltem. Ezért félek az óceántól és az égbolttól is – majd az ablak felé fordulva fürkészte az onnan alig látható tenyérnyi, sötét-kék égboltot.

Hitetlenkedve néztem rá, míg ő ujjaival nyugtalanul pödörte a haját, és talán meg sem hallotta, amit csöndesen mondtam:

– Arra gondol, hogy a végtelenben nincs az embernek otthona? Pedig a végtelenség megismerése utáni vágy nélkül nem foglalkoztatna bennünket annyira a véges, és a halandóság sem.

Ismét hallani véltem gondolatait: – Miért érdekel téged annyira a végtelen és a halandóság? Félsz a haláltól? Ha félsz, akkor miért vonzottál ide, a kiszáradt Pannon-tenger fenekén bűzlő Káosz városába? Pedig itt megölhetnélek téged is, és nyomtalanul eltüntethetném testedet, mely olyan sok gondot okozott már neked. Kihívtad a sorsot magad ellen, a sorsod pedig én vagyok. Eltüntethetném a tested, de az árnyékod fogva tartanám, miként a Művésznő lelkét, aki már az én testemben él tovább, az ő gondolatait gondolom, és belőlem is ő beszél. Ám hármunk árnyéka végül ki fogja oltani egymást. Árnyéktalanul bolyongunk majd az idők végeztéig egyik idegen emberi testből a másik idegen testbe.

A kitartóan hívogató, villogó laptophoz mentem, és Tadashi Tajima, a japán shakuhachi fuvolaművész lélegző fohászát indítottam el. A mély hangú és hosszan kitarított levegővételű hangok ellazítottak, már nem gondoltam semmire, egy mély kút kávéján lebegtem, és lassan leereszkedtem a sötét tölcsérbe.

Sokáig hallgattunk mindketten. Nem volt kedvem megkérdezni, vajon hová menekült el a háború elől, és nem szerettem volna beszámolni neki, miért költöztem el a férjemtől és abból a belvárosi lakásból, ahol sok évvel ezelőtt meglátogattam.

Ekkor szinte erőszakosan tódultak agyamba az Üvegezőnő gondolatai, még a hangját is hallottam: – Hiába hallgatsz, Szerkesztőnő, nem titkolhatod el előttem visszatérő álmodat, melyben egy halványzöld üregben lebegsz, és az ismeretlen és sötét mély víz annyira vonz, hogy ha engednél a csábításának, örökre lent maradnál. Nem születnél meg erre az emberek által ismert világra. Na és ha bent maradnál az anyaméhben? Szilárd héjat növesztenék neked puha húsod köré, és kagylóvá változtatnának. Megtehetném, ha akarnám, ha te akarnád. Te, persze, csupán azt láttad: a hajamat spirálisra, csiga alakúra pödörtem, de azt már nem vetted észre, amíg te beszéltél, addig én csigaházat növesztettem testem köré.